

Bárdi Nándor

Paál Árpád Székely Köztársaság terve 1919-ből¹

A budapesti Székely Nemzeti Tanács 1918. november 17-én nagygyűlést tartott, ahol támogatásáról biztosította a kormány nemzetiségi politikáját. Javasolták, hogy amennyiben a békekonferencia nem tartja a magyar állam területi integritását: 1. a magyar-román együttélés a wilsoni elvek alapján kantonális rendszerben biztosíttassék, 2. ahol a székelység összefüggő többséget alkot, ott – nemzetközi garanciák mellett – „független, szabad és szuverén köztársaságot alkothasson”, 3. kéri a Magyar Köztársaság támogatását az államalakulat létrehozásában és abban, hogy biztosíttassék számára képviselő a békekonferencián. Továbbiakban kéri a székelyföldi Nemzeti Tanácsokkal való kapcsolattartás biztosítását, és egy bizottság kiküldése mellett döntenek, amelynek emlékiratba kellett volna foglalni a „Székely Népköztársaság” tervét. A Székely Nemzeti Tanács vezetői (Jancsó Benedek és Ugron Gábor) Jászi Oszkárt is felkeresték javaslataikkal, aki támogatásáról biztosította törekvéseiket. Az utóbb említett bizottság felállításáról, esetleges tevékenységéről nincs tudomásunk.²

A székelyföldi megyék közül egyedül Udvarhely álláspontját ismerjük a budapesti határozatokkal kapcsolatban. A béketárgyalásokon való részvételt támogatták, de a Székelyudvarhelyi Nemzeti Tanács „a székelyföldi külön köztársaság eszméjét egyelőre el nem fogadta”. Az ügyben a budapesti Székely Nemzeti Tanácshoz megbízottakat küldtek, és felvették a kapcsolatot a szász és kolozsvári román, illetve magyar Nemzeti Tanácsokkal is.³

Bethlen István ösztönzésére 1918. november 19-én létrejött egy előkészítő bizottság az Erdélyi Székely Nemzeti Tanács megalakítására, illetve a november 28-ra Marosvásárhelyre hirdetett székely nagygyűlés megszervezésére.⁴ Felhívásukban nem szóltak a Székely Köztársaságról, de a Kolozsvári Hírlap már az Erdélyi Székely Nemzeti Tanács feladatát egy önálló Székely Köztársaság alapjainak megteremtésében látta.⁵ A marosvásárhelyi baloldal, a helyi Nemzeti Tanács és a munkásság nyomására az előkészítő bizottság november 24-én feloszlott, és a nagygyűlés vezetését a Nemzeti Tanács vezetőinek adták át.⁶ A november 28-i többezres gyűlés helyeselte a kormány nemzetiségi politikáját és az integritáshoz való ragaszkodást. „A világ népeihez” c. kiáltványuk Erdély megszállását és tervezett elcsatolását jogtalanak tekintette. Megoldási javaslatként Jászi – az aradi tárgyalásokon a románok által már elutasított – elképzeléseit támogatták. Nem választották meg az Erdélyi Székely Nemzeti Tanácsot, és a Székely Köztársasággal sem foglalkoztak. Ellenben létrehozták az Erdély-részi Ma-

gyar Nemzeti tanácsot azzal a céllal, hogy az majdan a megszállt területeken Magyarországot képviselje.⁷ A már említett udvarhelyi állásfoglalás a Marosvásárhelyi Nemzeti Tanács mint Székelyföldi Központi Nemzeti Tanács elismeréséről is ide kapcsolódik. A megszállás alatti gyülekezési és utazási korlátozások miatt azonban a létrehozott tanács nem tudta betölteni hivatását.

Paál Árpád a Székely Közélet december 8-i (Székelyudvarhely román megszállását követő első) számában a gyulafehérvári román nemzetgyűlés határozatait értékelte. Úgy vélte, hogy a magyarországi románság nem fogja megtalálni gazdasági kapcsolatait Nagyromániában, mivel egyrészt a szászok és a székelyek területileg elválasztják őket a Román Királyságtól, másrészt „az erdélyi román vidékek rászorulnak a magyar Alföld gabonájára és a gépipari termelésre, viszont a magyar Alföld is rászorul az erdélyi fára, sóra és egyéb ásványra. Ez a kölcsönösség olyan együttélést teremt, mely a politika mesterkéltségét túl fogja nőni.” Ezért a következőt javasolja: „Legyen külön Erdélyi Köztársaság a maga román, székely, szász és magyar nemzeteivel. Ezzel az alakulattal az előbbi magyar állam egységét sem zavarhatjuk, s politikai és nemzetközi tűzfészekké a magunk szülőföldjét nem tesszük, mert minden nemzet egyensúlyozottan megkapja a maga új államhatalmát is, meg a régi összefüggéseit is. Ez a külön államalakulat barátságos szomszédként fog állni Magyarország és Románia között, s a két régi állam testvéri szövetségének a létrehozása fog lenni.” Helyi szinten lemondana a történelmi Magyarország integritásáról, ha a wilsoni elveket, illetve az etnikai önrendelkezés elvét következetesen egész Erdélyben érvényesítenék. Az önálló erdélyi államiság, mint a kérdés rendezésének kulcsa, Gyárfás Elemér 1919 márciusi Iuliu Maniunak készített tervezetében részletesebb kidolgozásra került.⁸ Az önálló Erdélyi Köztársaság eszméjét Paál a román Kormányzótanács miniszterével, Romul Boilával folytatott tárgyalásokon is felvetette. Boila ezt ideális megoldásnak nevezte, de sajnálattal közölte, hogy a gyulafehérvári nemzetgyűlés határozata már ezen az eszmén túlmenő megoldást létesített, ehhez az antant is hozzájárult.⁹

Miután bebizonyosodott az önálló Erdélyi Köztársaság létrehozásának lehetetlensége Paál és környezete számára, a Székely Köztársaság eszméje került előtérbe. Az elképzelés az 1918 novemberi határozatok nyomán, a századelő Székely Kongresszusainak törekvéseire támaszkodva a székelyföldi tisztviselői ellenállás során 1918 decemberében – 1919 januárjában formálódott ki. December 18-án az egyik adóügyi tisztviselő jelezte, hogy szívesen kidolgozná a székely autonómia rendszerét. 21-én össze is ültek néhányan, és elhatározták egy emlékirat elkészítését, semleges államalakulat létrehozása érdekében. Ebben az ügyben a szomszédos megyékkel is felvették a kapcsolatot. A kezdeményező személyek: Mezey Ödön, Paál Árpád, Gál István, Puskás Lajos, Haáz Rezső, Kolumbán Lajos. December

30-án a köztársaság terve mellett egy népszavazás lehetősége is felmerült. 1919 januárjában Paál Árpád mint helyettes alispán aktív propagandát folytatott Székelyudvarhelyen a Székely Köztársaság mellett.¹⁰ Január 4-re többekkel megállapodott már a köztársaság ügyében: a fegyverszüneti szerződés és a megszállás elismerése mellett akarták kikiáltani az önálló független székely államot. Ez gazdasági szövetségre lépett volna a román és a szász nemzettel, Romániával, Magyarországgal, Szerbiával, Lengyelországgal, Ukrajnával, Oroszországgal, illetve Svájc, Anglia és az Egyesült Államok protektorátusát kérte volna. 1919. január 5-én küldött ment Csíkszeredába azzal, hogy a köztársaság békés kikiáltására 10-én kerül sor.¹¹ 9-én azonban Paált letartóztatták és akkor találták meg Gyergyószentmiklósról írt levelét, amelyben azt fejtette, hogy a román impérium ellen a Székely Köztársaság lehet a megoldás. Három nappal később már a házi őrizetben kapott arról értesítést, hogy a háromszékiek a Székely Köztársaságot Budapesten tervezik kikiáltani akkor, ha a békekonferencia Magyarország felosztása mellett dönt.¹²

Január 13-án este Valer Neamțiu – a nagyszebeni Kormányzótanács által Udvarhely megyébe kinevezett kormánybiztos/prefektus – felkereste a házi őrizetben lévő Paál Árpádot¹³, és a szászok megyesi nyilatkozatához hasonló székely határozat kinyilvánítására akarta rávenni a helyettes alispánt. Paál a tárgyalásokat a Székely Köztársaság alapján látta folytathatónak két feltétellel: a székelyföldi megyék vezetőinek szabad tanácskozásának, illetve a budapesti kormánnyal való kapcsolattartás biztosításával. Ezt azonban a román fél elutasította.¹⁴

Ugyanekkor fejezte be Paál 20 oldalas, e számunkban közreadandó kéziratát, Emlékirat a semleges, független székely államról címmel. A köztársaság magában foglalta volna a történelmi Székelyföldet, valamint Brassó és Kolozs, Maros–Torda megyék magyarok lakta területeit. Az államalakulat szükségességét a tömbmagyar terület mellett a székelység múltbeli jogi és politikai különállásával indokolta. Az elképzelt semleges államot gazdasági szerződések köthetik Magyarországhoz és Romániához. S ezt a semlegességet a nagyhatalmak garantálhatnák. Teljesen újak a belső berendezkedésre vonatkozó elképzelések. Az államosított erdővagyon adná az önálló állam gazdasági alapjait. Nagy állami beruházások révén új tisztviselő réteget és munka-milíciákat működtetne.

A terv társadalompolitikai elképzelései utópisztikusak. Magában hordozza a századforduló óta szerveződő Székely Kongresszusok székelyföldi állami-iparfejlesztő ambícióit, az ezzel együtt jelentkező „székely-egység” kollektívizmussal együtt. Udvarhely megyében a készpénzgazdálkodás a háborús bizonytalanság nyomán került előtérbe. Paál úgy látja, hogy az érdekek nyílt felszínre kerülése, a pénz és az egyéni érvényesülési vágy a falusi lázongások okozója. Valójában az ún. hagyományos székely falu rendjének

felbomlása zajlott, amelyet a visszatért katonák lázongása és a közigazgatás felbomlása felgyorsított. Paál nemzetközi helyzetmegítélése – az ázsiai és az európai fajok harca között közvetítő székelység szerepét illetően – távol állt a realitásoktól. A századforduló turanista, szociáldarwinista eszméi keveredtek a forradalmi messianizmussal.

Nem tudni, hogy a megye vezetői közül mennyien osztották Paál nézeteit a már említett decemberi megbeszélések résztvevőin túl, de valószínű, hogy a fiatalabb városi értelmiség körében ezekről a kérdésekről körülbelül az emlékiratban olvasható toposzok, érvelések alapján folyhattak a viták. A ma mosolyra késztető gondolatok egy megyei közigazgatási apparátus felkészült vezetőjétől származnak: a felzaklatott vágyak, kapkodva alakuló jövőképekbe ad betekintést. Az akkoriban 10 ezer lakosú, főleg iparosok, kiskereskedők lakta város iskolái révén komoly értelmiségi réteggel rendelkezett, és a század első évtizedében megindított szabadiskolai előadások azt tükrözték, hogy a modern koreszmék igen hamar közvetítőkre találtak Székelyudvarhelyen.

Paál további pályafutása során kidolgozott közigazgatási és kisebbségpolitikai koncepcióiban a tervezetben található államosító, néhol falanszterszerű elképzelések nem tértek vissza. Ellenben a székelyföldi társadalom alulról történő megszervezése mindvégig jelen volt.¹⁵

A „Székely Köztársaságról” készült tervezet eljutatták a szomszédos székelyföldi vármegyék vezetéséhez, valamint Budapestre, de további sorsáról vagy az ezzel kapcsolatos vitákról nincs tudomásunk. A béketárgyalások és a nemzetközi erőviszonyok teljesen más megoldási modelleket használtak, mint a közigazgatási és hatalmi vákuumhelyzetben pozícióörzésre kialakuló lokális autonómia-terveket.

Jegyzetek

¹ Részletes háttérként: Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen 1918-1920. *Aetas* 1993. 3. sz. 76–118.

² A székelyek küldöttsége Jászi miniszternél. MOL K 40-1918-XVIII-308.

³ Székelyszervező és erdélyi mozgalmak. *Székely Közélet* 1918. november 24.

⁴ Részletesen tárgyalja Romsics Ignác: *Bethlen István*. Magyarországtudató Intézet, Bp., 1991, 73.

⁵ *Kolozsvári Hírlap* 1918. november 22.

⁶ Romsics Ignác *i. m.* 73.

⁷ Uo.

⁸ Az erdélyi három nemzet uniójának alapelvei. *Magyar Kisebbség* 1998. 1. sz. 123–130.

⁹ *Székely Közélet* 1918. december 22.; A Székely Köztársaság története I. *Erdélyi Magyarország* 1992. 5. sz. 34.

¹⁰ *Paál Árpád kéziratok hagyatéka*. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, Ms 7651/330. Paál Árpád: *Naplók*. ua. Teleki László Alapítvány Kv. K-1951/95.

¹¹ Uo.

¹² Uo.

¹³ A tisztviselők hurcolásának vázlatos adatai. *Paál Árpád kéziratok hagyatéka*. Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, Ms 7651/166.

¹⁴ Uo. Ms 7651/330.

¹⁵ Erről részletesebben: A szupremácia és az önrendelkezés igénye. Javaslatok, tervek, az erdélyi kérdés rendezésére (1918–1940) In *Források és stratégiák*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999. 29–113.